

Proč a jak vybírat férové daně

Ondřej Kopečný

„Daně jsou cenou za civilizovanou společnost.“

Oliver Wendell Holmes (1841 – 1935), americký soudce Nejvyššího soudu USA

Mnoho veřejných služeb, které denně využíváme, považujeme za zcela samozřejmé. Když jdeme setmělým městem a na cestu nám svítí pouliční lampy, sedíme ve školní lavici nebo potřebujeme předepsat antibiotika na podzimní angínu, ani nás nenapadne ptát se, kdo platí elektrický proud, učitele či lékaře. Na velkou část těchto služeb přispívá většina z nás prostřednictvím daní. I když je asi málokdo platí rád, jde o nezbytné zdroje, bez nichž by veřejné služby nefungovaly v podobě, na kterou jsme zvyklí. I naše společnost by vypadala jinak – s velkou pravděpodobností by v ní bylo více chudoby, vyloučených lokalit, násilí a pocitu nespravedlnosti.

Nejde jen o peníze (různé funkce daní)

V souvislosti s otázkou, na co jsou příjmy z daní využívány, si většina z nás vybaví pravděpodobně činnost nějakého úředníka. Je pravdou, že daně zajišťují základní fungování státu. Bez nich by nefungovala armáda, policie, soudy ani parlament. Nebyly by zajištěny základní funkce státu, jako je bezpečnost, obrana nebo vymahatelnost práva.

Značná část daní pokrývá výdaje na celou škálu veřejných služeb – od těch ryze praktických (jako je například zajištění dopravního spojení) až po ty podpůrné, které pomáhají lidem v těžkých životních situacích. Nejde tedy jen o zajištění základních funkcí, ale o vytvoření příznivých podmínek pro realizaci našich životních cílů a představ o spokojeném životě i dobré směřování naší společnosti.

V této souvislosti je třeba zmínit důležitou roli daní při rozdělování bohatství. Míra přerozdělování je pro každou společnost specifická a úzce souvisí s historickým vývojem a kulturou dané společnosti. Na druhé straně, pro soudržnou a fungující společnost je velmi důležité,

aby pozitivní efekty bohatnutí a ekonomického rozvoje pocítovali všichni její členové. V opačném případě hrozí, že ti, kteří jsou od přínosů odříznuti, začnou dříve či později zpochybňovat legitimitu celého systému.

I když extrémní chudoba ve světě klesá, rostoucí nerovnosti mezi jednotlivými státy i uvnitř společností představují globální problém. V roce 2014 označila „závažnou příjmovou nerovnost“ za jedno z nejpálčivějších rizik nadcházejícího desetiletí i zpráva *Světového ekonomického fóra*¹. Daně představují jeden ze základních nástrojů, jak tento problém zmírňovat. Zdaleka ale nejde

Dopady ekonomických nerovností

Přibývá důkazů o tom, že ekonomická nerovnost je spojena s řadou zdravotních a sociálních problémů. Například počet vražd v zemích s extrémní ekonomickou nerovností je až čtyřikrát vyšší než v zemích s rovnoměrnějším rozdělením bohatství. Velmi dobře je to vidět například v Latinské Americe, kde najdeme 41 z 50 nejnebezpečnějších měst světa.

Nerovnost představuje velký problém také pro sociální mobilitu. Jinými slovy brání v tom, aby se více lidí vymanilo z chudoby. Například v USA téměř polovina dětí, které se narodí do nízkopříjmové rodiny, patří i v dospělosti k lidem s podprůměrnými příjmy.

Podle propočtů britské organizace Oxfam by například v Keni i relativně malé snížení příjmové nerovnosti (o 5 bodů na Giniho škále) snížilo počet extrémně chudých o 3 miliony.

Seery, E. a Arendar, A. C. (eds.). Even it up, Time to End Extreme Inequality. Oxfam GB, Oxford 2014. Dostupné z: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/cr-even-it-up-extreme-inequality-291014-en.pdf.

¹ World Economic Forum (2014) „Global Risks 2013“, Switzerland: World Economic Forum, p. 9, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2014.pdf.

o přímý přesun peněz od bohatých k chudým. Zajištění veřejných statků a služeb z daní zajišťuje chudým lidem možnosti (např. přístup ke službám), které by si jinak nemohli dovolit (viz příklad Dopady ekonomických nerovností v prvním rámečku). Za jeden z rozhodujících faktorů pro snižování nerovností (či zajištění rovných možností) je považován kvalitní a především dostupný a inkluzivní vzdělávací systém.

Daně představují zároveň důležitý zdroj pro investice, jinými slovy pro naplnění priorit, které společnost považuje za významné pro svůj rozvoj a růst. Může jít například o kvalitní dopravní síť, zdravé životní prostředí, moderní energetiku z obnovitelných zdrojů, vznik špičkových inovativních a vědeckých center a podobně. Bez příjmů z daní nemůže společnost realizovat své vlastní cíle a představy o tom, kam a jak se rozvíjet. Pomocí daní lze také regulovat činnosti, které mohou mít v rámci společnosti jinak negativní dopady (např. vyšší zdanění paliv, která více znečišťují životní prostředí).

Důležitou roli sehrávají daně i v souvislosti s kvalitou vládnutí a veřejnou kontrolou. Ne náhodou bylo heslem amerických osadníků na začátku války o nezávislost „žádné zdanění bez zastoupení“. Pokud vlády nejsou závislé na příjmech z daní (např. mají příjmy z nerostného bohatství či zahraniční pomoci), jsou méně odpovědné vůči svým občanům (daňovým poplatníkům). Jejich motivace, aby posilovaly politické a institucionální mechanismy výběru daní a zejména jejich efektivního využití, je mnohem nižší. Výsledkem je slabá, nestabilní vláda, která rozhoduje libovolně bez většího ohledu na své občany.

Daně jako indikátor dobrého vládnutí

O tom, že daně nejsou jen účetní položkou, ale mají užší vazbu na fungování státu, svědčí provázanost

Bludný kruh

Kolega mně před časem vyprávěl o příspěvku ve facebookové diskusi na téma daní. Jeden z diskutujících prohlásil, že „on bude platit daně, až nebudou silnice v jeho kraji plné děr“. Velmi přesně tak vystihl vcelku častý názor lidí na (ne)placení daní. Problém spočívá v tom, že čím méně lidí bude platit daně, tím bude stav silnic horší. Je zcela legitimní chtít po své vládě (radě kraje či obce) lepší služby a efektivnější hospodaření. Neplatit daně, protože stát s nimi neumí hospodařit, a přitom očekávat, že se kvalita veřejných služeb zlepší, je ale nonsens, který vytváří bludný kruh.

Seery, E. a Arendar, A. C. (eds.). Even it up, Time to End Extreme Inequality. Oxfam GB, Oxford 2014. Dostupné z: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/cr-even-it-up-extreme-inequality-291014-en.pdf.

mezi vůlí lidí daně platit a kvalitou služeb, které za ně dostávají. Čím více lidí vnímá daňový systém jako férový, čím více jich důvěřuje institucím a jejich představitelům, že jsou daně využity účelně, a je spokojeno s úrovní veřejných služeb, tím více se snižují náklady na výběr daní a jejich vymáhání. V opačném případě nejen že vůle lidí platit daně klesá, ale neplacení daní je často vnímáno jako „chytré“ a „ospravedlnitelné“. Pocit, že vyhýbání se placení daní vlastně není nic špatného, je jednou z příčin, proč se problém nedaří řešit (viz rámeček: Bludný kruh). Nepřekvapí, že vůle občanů platit daně souvisí s mírou korupce v dané zemi.

Vnímání daní jako „nutného zla“ není správné. Daně představují základní zdroj nezbytný nejen pro fungování státu, ale i pro realizaci našich společných cílů a priorit (např. vzdělaná společnost) či pro praktické vyjádření našich hodnot (např. solidarita s chudšími, znevýhodněnými). Zároveň zhmotňují naše právo kontrolovat, nakolik efektivně stát hospodaří a k čemu využívá naše sdílené zdroje.

Kdy je daní dost?

Bylo by rozhodně chybou předpokládat, že zvýšením příjmů státu (navýšením daní) se vyřeší všechny problémy. Stejně jako platí, že peněz není nikdy dost (obzvlášť jedná-li se o státní rozpočet), platí i to, že peníze na všechno nestačí. Neexistuje žádná ideální hranice daňových příjmů. I mezi státy OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), které patří k ekonomicky nejrozvinutějším zemím světa, najdeme značné rozdíly. Například v USA či Jižní Koreji se podíl vybraných daní na celkovém HDP (což je jeden z ukazatelů používaných pro srovnání daňové náročnosti) pohybuje mírně pod 25 %, zatímco v případě Dánska se blíží 50 %. Průměr OECD činí 34,1 % (průměr EU28 je okolo 39 %), v České republice dosahuje podíl daňových příjmů k HDP zhruba 34 %².

Někteří ekonomové považují vysoký podíl daní za nezdravý pro ekonomický růst. Z příkladů zemí s vyšším daňovým podílem nicméně nevyplývá, že by tato skutečnost odrazovala investory, snižovala potenciál pro inovace či rozvoj podnikání. V první desítku žebříčku Světového ekonomického fóra, který hodnotí konkurenceschopnost jednotlivých zemí, najdeme jak USA (s 25% podílem daňových příjmů k HDP³), tak Finsko (se 44% podílem daňových příjmů k HDP⁴). Dánsko s nejvyšším podílem je na 13. místě⁵. Na druhé straně vyšší daňové příjmy značí státy se štedřejší sociální politikou, s dostupnějšími (ne nezbytně kvalitnějšími) veřejnými službami a zpravidla s nižší mírou příjmových nerovností. Na rozdíl od ekonomického růstu

2 Dle statistiky OECD, údaje platné pro rok 2013. Dostupné z <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=21699>.

3 Ibid.

4 Ibid.

5 World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2014-2015. Dostupné z: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/rankings/>.

Skutečně „malý stát“

Například Nigérie, která je sedmnáctkrát lidnatější než Česko, hospodařila v roce 2014 s příjmy ve výši 22,7 miliardy dolarů. Oproti tomu vláda České republiky měla k dispozici téměř 82 mld. dolarů, tedy 3,5krát více. Pro leckterého příznivce „malého státu“ by Nigérie mohla představovat vzor. Otázkou je, zda by se mu zamlouvala i dostupnost a úroveň tamních veřejných služeb.

je vazba mezi výší daňových příjmů a nerovnostmi daleko zřetelnější. Dobře to ilustrují čísla tzv. Giniho koeficientu, který se používá pro měření příjmových nerovností⁶: v případě USA činí Giniho koeficient 0,39, u Finska 0,26 a u Dánska 0,25⁷.

Za obecně akceptované minimum se považuje patnáctiprocentní podíl daňových příjmů k HDP⁸. V případě naprosté většiny nejchudších rozvojových zemí ale platí, že jejich daňové příjmy se pohybují pod touto hranicí⁹. Jejich vlády tak hospodaří (relativně) s více než dvakrát menším objemem prostředků, než je obvyklé v bohatých státech. V absolutních číslech je rozdíl samozřejmě ještě mnohem větší (viz příklad v rámečku: Skutečně „malý stát“¹⁰). V praxi to znamená, že mají mnohem méně prostředků nutných k financování veřejných politik. Znepokojující je zejména zjištění, že od roku 1980 se podíl daňových příjmů k hrubému domácímu produktu (HDP) v nejchudších

6 Platí, že čím nižší koeficient, tím nižší míra příjmových nerovností. Rozsahy se (teoreticky) pohybují v rozmezí 0 až 1.

7 Dle statistiky OECD, údaje platné pro rok 2012. Dostupné z: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=IDD>.

8 Action Aid. Accounting for Poverty: How international tax rules keep people poor. Action Aid, 2009, p 5. Dostupné z https://www.actionaid.org.uk/sites/default/files/doc_lib/accounting_for_poverty.pdf.

9 IMF: Spillovers in International Corporate Taxation. IMF Policy paper, 2014. Dostupné z <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/050914.pdf>.

10 Uvedené údaje jsou převzaty z CIA World Factbook. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/> (citováno v září 2015).

zemích světa příliš nezměnil¹¹. To mimo jiné svědčí o tom, že celkově společnost v těchto státech profitovala z ekonomického růstu mnohem méně (zejména země Subsaharské Afriky v uplynulé dekádě zaznamenaly poměrně významný růst HDP), a že se tudíž příjmové nerovnosti zvyšovaly.

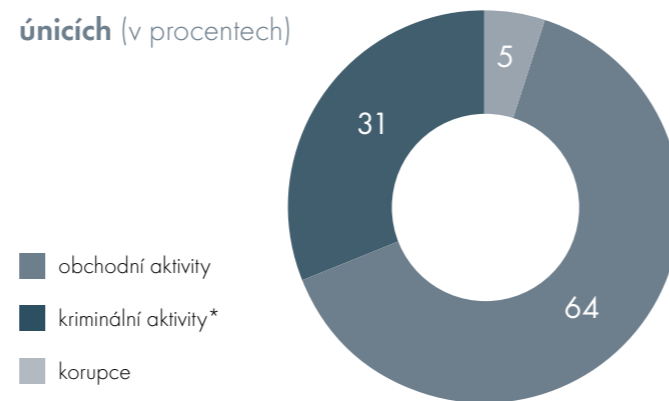
Proč se v chudých zemích nedaří vybírat daně?

Proč se v případě nejchudších zemí nenaplnuje očekávání, že ekonomický růst povede k vyšším daňovým příjmům, tak jak tomu bylo v případě bohatších zemí? Příčin je hned několik.

Významnou roli hraje struktura ekonomiky chudých zemí. Značná část obyvatelstva pracuje v zemědělském sektoru nebo v neformální (šedé) ekonomice. Jejich příjmy jsou příliš nízké na to, aby z nich odváděli daně, a často nejsou ani registrováni jako jejich plátcí. Zde se dostáváme k druhé příčině, již jsou omezené kapacity pro výběr daní. Mnohdy se v případě rozvojových zemí mluví také o vysoké míře korupce. Ta jistě nepřispívá k dobrému vládnutí, efektivitě státních institucí a důvěře ve fungování státu, které jsou významné pro hladký výběr daní. Na druhé straně, bavíme-li se o daňových ztrátách, korupce ani zdaleka neodčerpává největší díl prostředků (viz graf). Jak je patrné, daleko větší podíl ztrát připadá na obchodní aktivity nadnárodních firem (daňovým únikům se podrobněji věnujeme níže). I když vnitřní problémy s výběrem daní nejsou zanedbatelné, hlavní příčiny nízkých daňových příjmů chudých zemí je třeba hledat ve vnějších faktorech.

11 Prichard, W., Brun, J. F. a Morrissey O. Donors, Aid and Taxation in Developing Countries: An Overview. International Centre for Tax and Development (ICTD), 2012. Dostupné z: <http://www.ictd.ac/en/publications/donors-aid-and-taxation-developing-countries-overview>.

Graf 1: Podíl různých aktivit na daňových únicích (v procentech)

* Jde o aktivity spojené s organizovaným zločinem, např. o pašování drog, zbrání či lidí. Z logiky vyplývá, že příjmy z těchto aktivit danit ani nelze. Podobně jako nelze danit „příjmy“ z korupce. Proto někteří experti s tímto dělením nesouhlasí, jelikož nezdanění kriminální činnosti nelze považovat za skutečné daňové ztráty. Na druhé straně graf dobře ilustruje skutečnost, že většina ztrát připadá na vrub legálním, byť často zcela účelovým finančním transferům mezi obchodními společnostmi.

Značný pokles daňových příjmů rozvojových zemí připadá na vrub snížení či úplnému zrušení celních poplatků v 80. a 90. letech minulého století. Tento postup doporučovaly organizace jako Světová banka a Mezinárodní měnový fond (MMF), které viděly v odbourání překážek volného obchodu velkou příležitost pro ekonomický růst chudších zemí. Výsledkem však byla stagnace daňových příjmů a zvyšování daně z přidané hodnoty (DPH), která představuje větší zátěž pro malé podniky a nízkopříjmové skupiny, a v konečném důsledku větší závislost na příjmech z nerostných surovin či jiných zdrojů, například ze zahraniční rozvojové pomoci¹².

Největší část daňových ztrát je spojena s **daňovými úniky, agresivní daňovou optimalizací a daňovými úlevami**. Co přesně jednotlivé termíny znamenají a jak se od sebe liší, vysvětlíme v následující části. Konkrétní vyčíslení ztrát je vzhledem k utajení nekalého chování a malé dostupnosti informací velmi obtížné. Doposud se objevovaly kalkulace převážně neziskových organizací. Britská organizace *Christian Aid* odhadla škody pro rozvojové země v důsledku účelového vyvádění zisků do daňových rájů na 160 miliard dolarů ročně¹³. Action

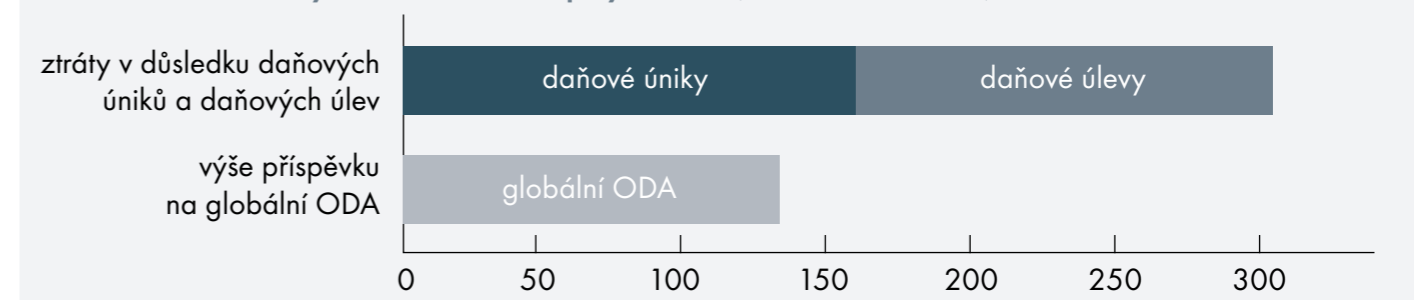
12 Ibid.

13 Christian Aid. Death and taxes: the true toll of tax dodging. Christian Aid, 2008. Dostupné z: <http://www.christianaid.org.uk/images/deathandtaxes.pdf>.

Aid, další nezisková organizace, odhaduje každoroční ztráty v důsledku daňových úlev na 138 miliard dolarů.

V poslední době se začíná objevovat také více studií zaměřených na daňové úniky od mezinárodních finančních institucí. Ve studii MMF z roku 2014 autoři dospěli k závěru, že bilaterální daňové smlouvy nepřinášejí chudým zemím zdaleka takové výhody, jak se ještě před několika lety uvádělo¹⁴. V letošním roce MMF vydal publikaci, v níž odhaduje ztráty rozvojových zemí v důsledku agresivní daňové optimalizace a daňových úlev na 212,7 miliard dolarů¹⁵. Jen pro srovnání, celkový objem zahraniční rozvojové pomoci činí ročně kolem 130 miliard dolarů (viz graf).

Graf 2: Daňové ztráty v kontextu rozvojových zemí (v mld. USD ročně)

V souvislosti s daňovými úniky je třeba rozlišit dvě základní kategorie: **únik ve smyslu podvodu, který je v rozporu s platnými zákony, a únik ve smyslu (agresivní) daňové optimalizace**, kdy jsou zisky převáděny sice legálně, ale zcela účelově mimo dosah finančního úřadu dané země.

Zatímco postup proti nelegálním daňovým únikům velmi často zahrnuje policejní vyšetřování, odklání zisků z daňových důvodů souvisí do velké míry s podstatou dnešní globalizované ekonomiky. V současné době je běžné, že díly osobního automobilu se vyrábějí v pěti různých zemích, v šesté se kompletují a v sedmé prodávají. Větší mobilita zboží a služeb do velké míry

14 IMF: Spillovers in International Corporate Taxation. IMF Policy paper, 2014. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/050914.pdf>.

15 Crivelli, E., Mooij, R. D. a Keen, M. Base Erosion, Profit Shifting and Developing Countries. IMF Working paper 2015.

znamená také vyšší mobilitu daňového základu. Tedy sumy peněz, z níž se daň vypočítává.

Pro velké nadnárodní firmy je poměrně jednoduché pomocí sítě dceřiných společností koncentrovat zisk tam, kde jsou nízké či nulové daně. Zisk z ekonomické aktivity v zemi A lze v globalizované ekonomice velmi snadno přesunout do země B, kde je příznáv a (ne)zdaněn. Pro jednotlivé vlády je proto výběr daní, zejména těch z příjmu, mnohem obtížnější. S trochu nadsázky lze říci, že to jsou nadnárodní firmy, a nikoliv vlády, které určují, kolik v dané zemi zaplatí na daních (viz příklad aféry „LuxLeaks“ zmíněný níže).

Firmy k optimalizaci využívají řady účetních triků, které jsou často na hranici zákona. Při obchodování v rámci jedné velké firmy nadhodnocují či snižují ceny zboží či služeb, čímž ovlivňují výši zisku, a tedy i odvedených daní. Vytvářejí složité struktury v různých zemích, aby mohly čerpat různé daňové výhody a úlevy. Účtují svým dceřiným firmám vysoké poplatky za využívání značky či poskytování různých manažerských a finančních služeb (viz rámeček: Příklad z Ghany).

Dohledat přímé důkazy o tom, že transakce jsou účelové, je velmi obtížné. Firmy zveřejňují výroční zprávu za celou rozsáhlou síť, která může čítat desítky i stovky dceřiných firem po celém světě. Jednotlivé transakce jsou pak prakticky nedohledatelné. V některých zemích dokonce firmy nemají povinnost výroční zprávy zveřejňovat a často u nich nemusí být dohledatelné ani to, komu patří.

Příklad z Ghany

Druhý největší ghanský pivovar Accra Brewery, který patří do skupiny druhé největší pivovarnické skupiny SABMiller (vlastníci i Plzeňský Prazdroj), v letech 2009 a 2010 i přes rostoucí objem prodeje vykazoval ztrátu. Přitom v těchto letech odvedl platby ve výši 49 milionů eur za licenční poplatky a využívání firemní značky dceřině firmě sídlící v Nizozemsku či 46 milionů eur za manažerské služby dceřině firmě ve Švýcarsku. Existuje vážné podezření, že účelem těchto plateb byla daňová optimalizace, tedy převedení zisků z Ghany do zemí, kde budou zdaněny nižší či nulovou sazbou.

Více informací k případu je k dispozici v publikaci Action Aid „Calling Time“. Dostupné z: http://www.actionaid.org.uk/sites/default/files/doc_lib/calling_time_on_tax_avoidance.pdf.

Některé vlády si však situaci komplikují i vlastní vinou. Mnoho nejchudších zemí světa nabízí – ve snaze přitáhnout zahraniční investice – rozsáhlé daňové pobídky. Ty mohou mít formu daňových prázdnic, zvláštních a bezdaňových zón, daňových slev apod. (viz rámeček: Příklady daňových úlev). I MMF přiznává, že jde o důsledek globální daňové konkurence, kdy se vlády předhánějí, která nabídne výhodnější (daňové) podmínky¹⁶. Administrace všech výjimek je navíc náročná a často vytváří prostor pro zneužívání a korupci.

Přímé zahraniční investice do rozvojových zemí dnes tvoří asi 30 % jejich HDP, což činí ze zdaňování zahraničních investic velmi důležitou součást jejich příjmů. Částky, které jsou ve hře, představují desítky až stovky milionů dolarů¹⁷. V rozvojových zemích jsou mnohdy investice koncentrovány do několika velkých korporací. Příjmy z firemních daní tak tvoří významnou položku celkového příjmu z daní. V průměru činí až 16 %, což je dvojnásobek oproti rozvinutým ekonomikám. Význam firemních daní je v rozvojových zemích mnohem

¹⁶ IMF: Spillovers in International Corporate Taxation. IMF Policy paper, 2014. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/050914.pdf>.

¹⁷ Ibid.

Příklady daňových úlev

Například v Sierra Leone dosáhly daňové úlevy 10 % celkových státních příjmů a 1 % HDP země.* Senegal v rámci svých investičních zón poskytuje až 50leté daňové prázdny.**

* Prichard, W., Brun, J., F. a Morrissey, O. Donors, Aid and Taxation in Developing Countries: An Overview. International Centre for Tax and Development (ICTD), 2012. Dostupné z: <http://www.ictd.ac/en/publications/donors-aid-and-taxation-developing-countries-overview>.

** Zdroj ke druhé odrážce v příkladu daňových úlev je IMF: Spillovers in International Corporate Taxation. IMF Policy paper, 2014. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/050914.pdf>.

vyšší a proto pro ně mezinárodní daňová konkurence představuje větší hrozbu¹⁸.

Vliv daňových úlev na množství přímých zahraničních investic navíc není zcela bez pochybností. I když z měření MMF vyplývá, že existuje pozitivní vztah mezi daňovou sazbou a investicemi, rozdíly mezi různými skupinami zemí ukazují, že daňové sazby zdaleka nejsou jediným faktorem. Například v nejchudších zemích, v nichž byl pokles sazeb nejvyšší, byl nárůst zahraničních investic (v porovnání s ostatními kategoriemi zemí) nejnižší. V případě zemí subsaharské Afriky tak MMF hodnotí vliv daňových pobídek jako přinejmenším sporný¹⁹.

Společný problém – společné řešení

Daňové úniky postihují samozřejmě i bohaté země včetně České republiky (viz rámeček: Daňové úniky a ČR). Evropská komise odhaduje, že členské státy EU každý rok opustí přes jeden bilion eur nezdaněných příjmů. Dalším příkladem z nedávné doby je aféra, která vstoupila do širšího povědomí veřejnosti pod označením „LuxLeaks“.

Z důvěrných materiálů, které dostali k dispozici investigativní novináři z mezinárodní sítě ICIJ²⁰, vyplynulo,

¹⁸ Ibid.

¹⁹ IMF. Revenue Mobilization in Developing Countries. IMF 2011. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2011/030811.pdf>.

²⁰ The International Consortium of Investigative Journalists.

že přes 350 společností z celého světa mělo zvláštní utajené dohody s lucemburskými úřady. Společnosti jako Pepsi, IKEA, AIG, Deutsche Bank na základě těchto dohod převáděly skrze své lucemburské pobočky obrovské finanční částky, čímž na daních „ušetřily“ miliardy dolarů. Některé společnosti odváděly daně ve výši pouhého 1 % svých zisků. Tedy mnohonásobně méně, než kolik činí oficiální daňové sazby v zemích, kde své zisky vytvářejí²¹.

Daňové úniky se nepodaří nikdy zcela vymýtit. Lze je však omezit. Prvním krokem je zvýšení transparentnosti informací o skutečných vlastnících obchodních společností a jejich účetních údajích. Vyšetřování daňových úniků často komplikuje složitá vlastnická struktura či neprostupnost bankovního tajemství, a proto končí zpravidla ve slepé uličce. V okamžiku, kdy není jasné, komu společnost nebo peníze na účtu patří, není po kom vymáhat zaplacení daně.

Podobné je to i v případě agresivní daňové optimalizace. Pokud není jasné, kolik a kde nadnárodní společnost vlastní poboček, jaký je jejich obrat, zisk, počet zaměstnanců a zaplacená daň, lze jen velmi obtížně odhalit, zda dochází k účelovému přesouvání zisků.

Druhým krokem je výměna těchto informací mezi finančními úřady jednotlivých zemí, které se tak mohou dozvědět, zda některý z jejich občanů či registrovaných firem neschovává část svých zisků před zdaněním v zahraničí. Tam, kde je to možné, je třeba informace zpřístupnit zároveň i veřejnosti. Samozřejmě nelze zveřejňovat konkrétní bankovní údaje, ale není důvod, aby základní data o hospodaření dceřiných firem a poboček nadnárodních společností v jednotlivých zemích zůstávala před veřejností skrytá. Zpřístupnění informací mnohonásobně zvýší možnost kontroly

²¹ Více informací o aféře „LuxLeaks“ včetně konkrétních dat a příkladů naleznete na <http://www.icij.org/project/luxembourg-leaks/your-head-spinning-5-tips-understand-lux-leaks-files>.

a zároveň ušetří výdaje na vytvoření, zabezpečení a správu speciálních databází.

Je třeba říci, že celá řada opatření, která posilují transparentnost, už vzniká jak v OECD, tak v Evropské komisi. Co se ale nedaří, je přenesení rozhodování o podobě globálních daňových standardů na globální úroveň. Už nyní je výměna daňových informací s rozvojovými zeměmi velmi omezená, což citelně limituje jejich možnosti odhalit daňové úniky. Nová pravidla vznikají v regionálních uskupeních (OECD, resp. EU), kde o nich rozhodují převážně ekonomicky vyspělé země. Rozvojové státy, které daňovými úniky trpí více než země bohaté, se rozhodování neúčastní. Hrozí tak, že nové standardy nebudou dostatečně reagovat na problémy, s nimiž se chudé země reálně potýkají, což sníží motivaci k jejich dodržování. Pro účinnost nových pravidel je přitom klíčové, aby je dodržovalo co možná nejvíce států.

Daňové úniky a ČR

V roce 2013 vypočítal Nejvyšší kontrolní úřad (NKÚ) tzv. daňovou mezeru (tzn. rozdíl mezi teoreticky očekávaným a skutečným výběrem daně) u daně z přidané hodnoty (DPH) na 105 miliard Kč. Největší podíl (40 %) připadá na úmyslné podvody, kdy podnikatelé záměrně zkreslují údaje. Pro oblast daně z příjmu obdobné odhady chybí. Z neformálních rozhovorů se zástupci Generálního finančního ředitelství, které má na starosti správu daní, ale vyplývá, že daňové úniky na dani z příjmu fyzických a právnických osob jsou přibližně stejné jako ty z DPH.*

ČR není daňovým rájem. I přesto, nebo možná právě proto, se nás tento problém dotýká. Počet firem, které přesunuly své sídlo z České republiky do některého z daňových rájů, se v loňském roce zvýšil na 13 247.**

* Prichard, W., Brun, J., F. a Morrissey, O. Donors, Aid and Taxation in Developing Countries: An Overview. International Centre for Tax and Development (ICTD), 2012. Dostupné z: <http://www.ictd.ac/en/publications/donors-aid-and-taxation-developing-countries-overview>.

** Zdroj ke druhé odrážce v příkladu daňových úlev je IMF: Spillovers in International Corporate Taxation. IMF Policy paper, 2014. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/050914.pdf>.